

ОРЧИН ҮЕИЙН УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ХӨГЖЛИЙН ХАНДЛАГА: ПАРТИЗАНЫ УЛС ТӨРӨӨС АЛЬТЕРНАТИВ КОММУНИКАЦИ ТИЙШ⁵³

Ж.ТӨРТОГТОХ

Доктор, МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор

Keywords: *partisan politics, non-partisan politics, alternative communication*

ABSTRACT: *In this article, contemporary political party development tendencies are reviewed. First of all, nowadays research methodologies on political party are considered. Then the paper divided by the parts as partisan politics, non-partisan politics, institutional development of political party, a basis of mature democracy, party as an alternative institutional form of political communication as well as a bridge between public and government. As concluding remarks, further research discussions are put in frame of how to institutionalize political parties.*

Удиртгал

Улс төрийн намын хөгжлийн хандлагыг тоймлон нэгтгэн авч үзсэн тус өгүүлэл нь юуны өмнө, улс төрийн намын судалгаанд хандаж буй орчин үеийн судалгааны арга зүй, хандлагыг тодотгон, улмаар судалгаагаар дэвшүүлсэн асуудлуудыг авч үзсэн. Улмаар тэдгээр асуудлыг тус бүрд нь партизаны улс төр, партизаны улс төрийн түүхэн зайлшгүй, партизаны бус улс төр, намын институцсэн хөгжил, хашир ардчиллын үндэс: нам - коммуникацийн альтернатив институцсэн хэлбэр, төр, ард түмнийг холбогч болох нь гэсэн хэсгүүдэд авч үзсэн.

Улс төрийн намд, гадаад болон дотоод институцийн үүднээс, түүнчлэн улс төрийн намыг улс төрийн болон иргэний нийгмийн бусад институцтэй холбон авч үздэг, эсхүл тэдгээр институцтэй холбоо бүхий процесст нь авч үздэг нийтлэг буюу уламжлалт шинжтэй судалгааны арга барил ба үр дүн, ололтын тогтсон хэв маягаас ялгагдах энэхүү товч өгүүллийн онцлог нь зөвхөн тэдгээр судалгааны арга зүйн хандлагатай уялдахаар хязгаарлагдахгүй болно. Энэ нь өгүүллийн удаахь хэсэгт судалгааны асуулт болгон тавьж буй улс төрийн намыг үүсэл хөгжлийн түүхэн нөхцөл байдлын ялгаатай түвшинд харьцуулан авч үзэх талаар дэвшүүлсэн санаагаар илэрхийлэгдэнэ.

Өгүүллийн гутгаар хэсэгт авч үзсэн намын институтжилтийн асуудал нь намыг зохион байгуулалтын түвшинд өмнө ба эдүгээ (үнэн хэрэгтээ аль аль нь уламжлалт буюу хуучин гэж болох юм) үед ангилж, хэв маягчилж ирсэн судалгааны арга зүйд үл ялиг шүүмжлэлтэй хандсаныг зэрэгцээ, намын институтжилт нь зөвхөн зохион байгуулалт, эсхүл гишүүнчлэлийн аливаа процессоор хязгаарлагдахгүй болохыг илэрхийлэхийг оролдсон.

Өгүүллийн дараах хэсгээр намын хөгжлийн хандлагыг хашир ардчиллын хүлээлт ба түүний талаарх судалгааны шаардлагад нийцүүлэх үүднээс улс төрийн коммуникацийн альтернатив хэлбэр нь намын институтжилтийн орчин үеийн дүр төрх болж буйг намын үүсэл хөгжлийн ялгаатай байдлын философийг өнөөгийн ардчилалд улс төрийн намын зайлшгүй хүлээж буй функцийн үл ялгаатай байдалд холбож үзэхийг

⁵³ Монголын Улс Төр Судлаачдын Нэгдсэн Холбооноос 2013.12.10-нд зохион байгуулсан “Улс төрийн нам: асуудал, эрэл, шийдэл” – эрдэм шинжилгээний бага хуралд хэлэлцүүлсэн үндсэн илтгэл

тус тус зорьсон болно. Өгүүллээр дэвшүүлж буй дээрх өөр хоорондоо учир холбоо бүхий хэсгүүдийг уншигчийн цаашдын судалгааны сонирхол, сэдлийг төрүүлэх үүднээс тоочих матрицийг тус бүрд нь харьцуулах, эргэн нэгтгэх байдлаар илэрхийлэв. Өгүүллийн төгсгөлд дүгнэлт хэсэг болгон судалгааны хэлэлцүүлгийг намыг хэрхэн институтжуулах вэ гэсэн асуудлын хүрээнд тавьсан болно.

Судалгааны арга зүй

Орчин үеийн улс төрийн намын хөгжлийн хандлагыг авч үзсэн тус өгүүлэлд дараах судалгааны арга зүйг удирдлага болгов. Тэдгээр арга зүй нь улс төрийн намыг судалж буй өнөөгийн судалгааны олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн эх сурвалж болон судалгааны хандлагыг илэрхийлсэн болно. Үүнд:

1. Намууд ардчиллын чухал багаж болох нь. Улс төрийн намууд ардчиллыг бүтээдэг [Schattschneider E.E. 2008]. Өнөө цагт ардчилал, ардчилсан дэглэм, ардчилсан улс төрийн системийг улс төрийн намуудгүйгээр төсөөлөхөөргүй болжээ. Ардчиллыг хэрэв олон ургальч үзлийн талбар, өрсөлдөөн, сөргөлдөөн, маргаан, мэтгэлцээн, зөвшилцөл, шийдлийн талбар гэж үзэх юм бол тэдгээр процессыг институтжуулж буй хүлээн зөвшөөрөгдсөн, хамгийн нийтлэг хэлбэр нь улс төрийн нам, бүр тодруулбал намууд болж байна. Иймээс улс төрийн намыг олон тоон дээр авч үзэж буй Шатцшнайдерын санаа улс төрийн намын хөгжлийг ардчиллын хөгжлийн түвшинд холбож авч үзэх арга зүйн гол чухал чиг баримжаа болж буйг өнөөгийн улс төр судлаачид бүтээл, судалгаагаараа дэвшүүлж, басхүү нотолж байна.
2. Улс төрийн намын институтжсэн түвшин - хашир ардчиллын гол шинж чанарын нэг [Jungbok Lee 2008]. Улс төрийн намын институтжсэн түвшинг зохион байгуулалтын түвшин хэлбэр болон гишүүнчлэлийн зааг ялгаа, хэлбэрээс салган авч үзэх хандлага ердөө саяхны хэрэг биш юм. Улс төрийн намын хөгжлийн түвшинг харьцуулан үзэхэд жижг болох арга зүйн ач холбогдол бүхий тэдгээр институциональ ба функциональ судалгаа, харьцуулалтын нийтлэг арга зүй нь дээрх холбоогоор илэрч байна. Орчин үед намыг хашир ардчиллын мөн чанартай зайлшгүй холбоотойн тухай тэдгээр судалгаа ба дэвшүүлдэг аргументын нийтлэг тал энэхүү өгүүллийн чухал арга зүйн нэг болов.
3. Партизангүй улс төрийн нам – хашир ардчиллын өөрчлөлтүүд [Russell J. Dalton & Martin P. Wattenberg 2002]. Партизаны улс төр бол улс төрийн намын түүхэн хөгжлийн онцлогийг танин мэдэх гол чухал хандлагын нэг юм. Улс төрийн намыг партизанаас буюу улс төрийн нам оршин буй систем, дэглэмд альтернатив нь эсхүл сөргөлдөгч нь болж гарч ирсэн түүхэн нөхцлийн онцлогийг ялган салгаж танин мэдэх нь хашир ардчилалд гарч буй өөрчлөлтүүд, тухайлбал ардчилал улам бүр туршлагажиж, батжиж, бэхжихэд тулгардаг, тулгарч болох саад бэрхшээлүүдийг улс төрийн намын түүхэн үүслийн нөхцөл байдалтай холбож ба салгаж судлан үзэхэд тус санаа оршдог ажээ.
4. Улс төрийн нам – төр, иргэдийг холбох гүүр [Robert L. Cord & Michael G. Roskin 2008]. Энэхүү судалгааны хамгийн чухал санаа нь улс төрийн намыг төр ба иргэнийг холбох харилцааны гүүр болохыг авч үзсэн санааг арга зүй болгосонтой холбогдоно. Түүхэнд улс төрийн нам анх үүсэж гарсан, бэхжсэн нөхцөл партизаны улс төр, эсхүл улс төрийн нам үүсгэн байгуулагчдаас шууд хамааралтай байсан нь намыг ойлгох танин мэдэх олон нийт, улс төрчдийн ойлголт, мэдлэг, хандлагад төдийгүй ерөөс энэ талаарх судалгааны хандлагад нөлөөлж ирсэн билээ. Тэгвэл намыг төр, иргэнийг холбох гүүр буюу иргэд төртэй холбогдох сонирхлыг нэгтгэн төвлөрүүлэх ба зохион байгуулан илэрхийлж дамжуулах чөлөөт, сайн дурын суваг болох талаас судлах хандлага орчин үеийн улс төрийн намын хөгжлийг авч үзэх чухал арга зүйн нэг болжээ.

Судалгааны асуудлууд

Улс төрийн намын хөгжлийн талаарх орчин үеийн хандлагад тулгуурласан энэхүү судалгаагаар дараах үндсэн асуудлуудыг дэвшүүлсэн тавьсан болно. Үүнд:

- Партизаны улс төр ба партизаны бус ардчиллын өрсөлдөөн
- Сонирхлын агрегаци ба интеграцийн оновчтой зохион байгуулалт
- Нам - Коммуникацийн альтернатив хэлбэр болох боломж

Партизаны улс төр

Партизаны улс төрийн талаар буюу улс төрд улс төрийн намыг партизанчилж авч үзэх хандлагыг ердийн уншигчдад эсхүл улс төрийн салбарын бус мэргэжил бүхий улс төрчдөд нэг үгээр тайлбарлан ойлгуулахад маш төвөгтэй юм. Энэ нь наад зах нь эгдүүцэл эсэргүүцэл, цаад зах нь гуйвуулга, хэтрүүлэгээр илэрхийлэгдэх эрсдэлтэй. Гэвч партизан буюу partisan – улс төрийн намын гишүүн, эсхүл парламент дахь аливаа улс төрийн нам ба намын бүлэгт харьяалагдах гишүүнийг тийнхүү нэрлэдэг тийм ч түгээмэл биш боловч хүлээн зөвшөөрөгдсөн нэршил, ойлголт орчин үеийн парламентад өс, улс орнуудын парламентын түвшинд хэрэглэгдэж байгаа утга агуулгаар дамжуулан тайлбарлавал ойлгоход тийм ч төвөгтэй бус.

Үүнд, юуны өмнө партизан бол ердөө парламентад суудал бүхий намд харьяалагддаг парламентын гишүүнийг хэлж буйг дурдах нь зүйтэй.

Энэ агуулгаараа, намын гишүүн ба партизан гэсэн ойлголт нь нэг зүйлийг илэрхийлж байна гэсэн үг. Зэрэгцүүлж хэлбэл, партизан бус буюу non-partisan гэсэн үг нь бие даагч буюу independent гэсэн ойлголттой утгай агуулга ижил юм. Өөрөөр хэлбэл, бие даана гэдэг нь аливаа институтчлэгдсэн намын харьяалал, намын бүлгийн эрх ашиг, сонирхлоос тусдаа улс төр хийнэ гэсэн үг. Нам-бус байна гэсэн үг, non-partisan байна гэсэн үг.

Цаашилбал, партизаны нэршил нь тухайн нам үүсэн байгуулагдсан түүхэн шаардлага, нөхцөл байдлаасаа ямар нэг хэмжээгээр хамааралтай, үүсгэн санаачлагдаасаа оюун санааны болон эдийн засаг, үзэл суртлын талаар ямар нэг байдлаар хамааралтай тохиолдолд утга санаа нь илүү холбогдож байна.

Улс төрийн нам түүхэндээ, баруун, зүүн Европод ч, өмнөд, умард хөршид ч, Ази дахинд ч, Монголд ч бараг нийтлэг шинж чанартайгаар, зорилготойгоор, эрх ашигтайгаар үүсээ тогтсон байна. Үүнийг маш хураангуйлж хэлбэл, оршин буй дэглэм, систем, улс төр, нийгмийн байгуулалт, засаглалын хэлбэрт сөргөлдүүлэн гарч ирсэн улс төрийн зохион байгуулагдсан хэлбэр болсон байна.

Тэгвэл партизаны нам үүсэн байгуулагдсан түүхэн нөхцөл гэж чухам юуг энд дахин давтан дурдаж байна вэ? Партизаны улс төрийн буюу партизаны улс төрийн намын түүхэн зайлшгүй нв чухам юунд оршиж байна вэ? (Угтаа бол оршин байсан бэ?)

Партизаны улс төрийн түүхэн зайлшгүй

Анти- / Про- засаглалын систем

Партизаны улс төрийн түүхэн зайлшгүй нэгэн зүйл бол энэ нь оршин буй засаглалын системийн эсрэг, зарим хязгаарлагдмал тохиолдолд түүний төлөө зорьж, тэмүүлж байгуулагддагт /байгуулагддаг байсанд/ оршино. Тийм ямар засаглалын системийн тухай энд өгүүлж байна гэхээр хаант засаглал, авторитар засаглал, товчдоо

бол нэг хүний, цөөн хүний эсхүл нөөцийн хязгаарлагдмал хуваарилалт учир зүй нь болсон засаглал, түүний системийн тухайд юм.

Анти- / Про- улс төрийн дэглэм

Партизаны улс төрийн түүхэн зайлшгүйн удаахь илэрхийлэл нь оршин буй улс төрийн дэглэм буюу төрийн засаглалыг хэрэгжүүлэх арга барил, механизмын эсрэг зорьж, тэмүүлж, мөн зарим хязгаарлагдмал тохиолдолд түүний төлөө хамгаалсан шинжтэй байгуулагддагт оршино. Өргөн хүрээгээр нь авч үзвэл энэ шинж нь засаглалын системтэй процесс болон процедурын хувьд давхцаж буй мэт ойлголт боловч, нарийн утгаараа засаглалыг системчилж болон процессчилж үзэж буй арга зүйн ялгааг давхар илэрхийлнэ.

Төрийн эргэлт / Хувьсгал

Партизаны улс төрийг илэрхийлж болох гуравдахь нөхцөл бол энэ нь төрийн эргэлт, хувьсгалт арга барилд тулгуурлан институциональ амжилтаа олсонд байдаг. Учир нь оршин буй хэм хэмжээ, тогтсон дэг ёсын хүрээнд хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй байсан түүхэн нөхцөлд улс төрийн нам нь нууц, далд байдлаар зохион байгуулагдах, үйл ажиллагаагаа явуулах нь зүй ёсны юм. Энэ тохиолдолд дэвшүүлсэн улс төрийн зорилгод хүрэх, улмаар амжилт олох үндсэн арга нь төрийн эргэлт хийх, хувьсгалт тэмцэл явуулах, нэлээдгүй тохиолдолд зэвсэгт мөргөлдөөн дэгдээх зэрэг байсан нь учир зүйн шалтгаантай билээ.

Үндэсний хэмжээний альтернатив-төрийн институтын тогтолцоо

Сүүлийн боловч, үүгээр хязгаарлагдахгүй нэг нөхцөл нь партизаны улс төр бэхжих, өөрөөр хэлбэл үүсэн байгуулагдаж, улмаар төрийн эрх мэдэл авсан, эсхүл авах гэж буй оролдлогын хамгийн чухал тулгуур нь түүний үндэсний хэмжээнд зохион байгуулагдах зайлшгүй учир шалтгаан ба нөхцөл бололцоо, хэрэгцээ шаардлагад оршино. Улмаар энэ нь хатуу буюу албажсан гишүүнчлэл, харьяалалын тогтолцоо, мехнаизмаар нөхцөлдөхөд чиглэгдэнэ.

Партизаны бус улс төр

Өгүүлэлд авч үзэж буй асуудалд хандах арга зүйн өөр нэгэн хандлага нь партизаны улс төрийг партизаны бус улс төрөөс, улс төрийн намын үүсэн байгуулагдсан түүхэн онцлогийг орчин үеийн улс төрийн намын функцтэй харьцуулан авч үзэхэд чиглэгдэх юм. Асуудлыг өөр өнцгөөс авч үзвэл, “Партизаны улс төр” гэсэн ойлголтод эмзэг хандаж буй тохиолдолд партизаны бус байдлыг партизаны бус улс төр хэмээн тодорхойлж түүний дүр төрхийг тодорхойлж болох уу. Үүнд үндэслэлтэй хандах наад зах нь дараах гурван учир байна. Улс төрийн намын нэгэн чухал эрх ашиг хэвээр байсаар байгаа зүйлд бол нийгэмд өргөн хүрээний дэмжлэг авах явдал юм. Үүнийг дан ганц гишүүнчлэл, эсхүл сонгуульд ялах, төр засгийн эрх мэдлийг авах зэргээр хязгаарлавал өрөөсгөл. Тийм өргөн хүрээний дэмжлэгт шаардагдах чхуал нөхцөл нь нэгд, үндэсний хэмжээнд сонгогчдын саналыг зохион байгуулалттайгаар авах, дэмжлэгийг улам өсөн нэмэгдэх хандлагаар тогтмол барьж байх явдал юм. Хоёрт, энэ нь хандив цуглуулах, улмаар намын санхүүжилтийг тогтмол, найдвартай, хууль ёсны эх үүсвэрээр хангах нэг хэлбэр болох учиртай байна. Гурав дахь учир нь,

чухамдаа, орчин үеийн нам “партизаны бус” болох чухаг зүйл нь, сонирхлыг агрегацлах ба интеграцчлахад оршино.

Намын институтжсэн хөгжил

Намын институтжсэн хөгжлийн асуудал орчин үеийн улс төрийн намын судалгаанд хэрхэн холбогдож байна вэ? Намын институтжилтийг гишүүнчлэлийн хэлбэрээр хязгаарлан ойлгох, санхүү ба нийгмийн бааз суурийн баталгаатай байдлаар хязгаарлан ойлгохоос тус тус зааглаж авч үзэхэд арга зүйн ач холбогдолтой юм. Үүнийг өрнөдийн улс төрийн шинжлэх ухаанд high degree of institutionalization буюу институтжилтийн дээд түвшин хэмээн үзэж тухайлбал, Америкийн хоёр намын 200 орчим жилийн, Баруун Европын улс төрийн намуудын 50-100 жилийн түүхэн хөгжилд тулгарч байсан даваа бэрхшээлүүд болон түүнийг гэтлэн давсан буюу намын чийрэгжсэн, хатуужсан байдлыг ойлгож байна. Сонгуулиас сонгуульд /дэглэмээс дэглэмд, зарим тохиолдолд/ туршлагажиж, бидний хэвшсэнээр төлөвшиж ирсэн байдал бол чухамдаа гишүүнчлэл ба бааз сууринаас ялгагдах институтжилтийн түвшний гол үзүүлэлт юм. Эсрэг тохиолдолд үүнийг “нялцгай намууд”- fluid parties хэмээж буй нэр томъёоноос гадарлаж болно.

Хашир ардчиллын үндэс: Нам - коммуникацийн альтернатив институтжсэн хэлбэр, төр, ард түмнийг холбогч болох нь

Хашир ардчиллын тулгуур үндэс болох урьдаас мэдэхүйц улс төр, хараат бус /улс төрөөс болон бизнесээс/ хэвлэл мэдээлэл, нутгархах үзлээс /regionalism/ ангижрах, тогтвортой эдийн засгийн хөгжилийн зэрэгцээ улс төрийн намын институтжсэн хөгжлийн түвшинг холбон авч үздэг нь дээрх үндэслэлтэй байна.

Намууд төрийн эрх барих альтернатив институтууд уу? Иргэд төрийн эрх барих сонирхлын институтжсэн коммуникацийн нэг нь нам уу?

Төрийн үйл хэрэгт оролцох, өргөн утгаараа улс төрд оролцох, цаашилбал улс төрийн шийдвэр гаргахад оролцох төртэй харилцан холбогдох дундын коммуникацийн нийгэмд ба хууль ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн, түүнчлэн оновчтой хэлбэрүүдийн нэг нь улс төрийн нам болон хөгжих өнөө цагийн бодит нөхцөл байна. Үүнийг коммуникацийн альтернатив хэлбэр хэмээн илэрхийлж байна. Арга зүйн хувьд цаашид хэлэлцэгдэх, шүүн тунгаагдах нь зайлшгүй энэ илэрхийллийг орчин үеийн улс төрийн намын хөгжлийг авч үзэж буй өгүүллийн эхэнд дурдагдсан арга зүйтэй холбон авч үзсэн болно.

Иргэдийн ашиг сонирхол, хэрэгцээг төр засагт уламжлах институтжсэн зохион байгуулалт бол орчин намын үндсэн мөн чанарын гол илэрхийлэл болж байна. Намд болон намын үүсэл ба зохион байгуулалтанд хандах, улмаар түүнийг судлах арга зүй нь намыг холбогч-link, network гэдэг үүднээс харахад оршино. Ингэснээр иргэд улс төрийн шийдвэрт нөлөөлөхөд үйлчлэх намын чиг үүрэг тодорхой болох юм.

ДҮГНЭЛТ - Судалгааны хэлэлцүүлэг: Намыг хэрхэн институтжүүлэх вэ?

Улс төрийн намын олигархчлал, түүнчлэн улам бүр хүнийсгэгдэж байгаа иргэд ба улс төрийн институтын харилцаа зэрэг нь улс төрийн хөгжлийн хувьд ээдрээтэй үзэгдэл болохын зэрэгцээ улс төрийг буюу улс төрийн бодлогыг судалгаа шинжилгээний үндсэн объектоо болгон авч үздэг улс төрийн шинжлэх ухааны хувьд судалгааны шинэ эрэл хайгуул болон орон зай, мэдээллийн уламжлалт бус эх үүсвэр болон судалгааны аналитик бус арга зэргийг зайлшгүй нөхцөлдүүлж байна.

Намыг институтжүүлэхэд даван туулах хэд хэдэн сорилт аль ч нийгмийн улс төрд байсан, одоо ч байна. Тэдгээр нь:

- Партизаны улс төр намаас дайжихад хүргэж байгаа эсэх. Тийм бол үүнийг шийдвэрлэх арга замыг олох.
- Төрийн алба ба намын гишүүнчлэлийн харьяалалыг хэрхэн салгаж ойлгох ба зохион байгуулж, уялдуулах.
- Парламентын суудал ба намын харьяалалын асуудлын учир зүйг олох. Улс төрийн намын талаарх судалгаанд түлхүү авч үзэж буй асуудлын нэг нь улс төрийн намын өөрийн удирдлагын хоёрдмол орчинг улс төрийн олон намын чөлөөт өрсөлдөөн бүхий сонгуулийн дүнд бүрэлдэхүүн нь бүрддэг төрийн засаглалын институтын бие даасан байдал ба улс төрийн систем дэх легитим чанар ба олон нийтийн итгэл даах байдал зэрэгтэй холбон авч үзэх явдал болж байна.

Ашигласан эх сурвалж, бүтээл

Gettell, Raymond Garfield (1922), *Introduction to Political Science*, revised edition, Boston: Ginn and Company

Gunther, Richard and Diamond, Larry (2003), 'Species of Political Parties: A New Typology', *Party Politics*, 9, 167-99

Lee, Jung-bock (2008) Korea on Path to Mature Liberal Democracy, in The Korea Herald and The Korean Political Science Association (eds) *Political Change in Korea*, Korea: Jimoondang, 331-340

Luther, Kurt, eds. (2005). *Political Parties in the New Europe: Political and Analytical Challenges*, NY: Oxford University Press

Malbin, Michael J. (2003), *Life after Reform: When the Bipartisan Campaign Reform Act Meets Politics*, Lanham

Randall, Vicky (2005) Case Study One: Political Parties, Their Social Ties and Role in Political Change, in Burnell & Randall (eds) *Politics in Developing World*, Oxford University Press

Roskin, Michael G., Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones (2008), *Political Science: An Introduction*, Tenth Edition, Pearson Prentice Hall

Russell J. Dalton & Martin P. Wattenberg eds. (2002), *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies (Comparative Politics)*, Oxford University Press, USA

Schattschneider, Elmer Eric (2008), *The Struggle for Party Government*. Program in American Civilization, University of Maryland.

Schattschneider, Elmer Eric (2009), *Party Government: American Government in Action*, Transaction Publishers. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.)

Shively, W. Phillips (2007), *Power & Choice: An Introduction to Political Science*, Tenth Edition, NY: McGraw-Hill

Stokes, Susan C. (1999), "Political Parties and Democracy," *Annual Review of Political Science* 2: 243-267